

2. Historia kościoła w Zagórzycy do 1945 roku

Fot. 9, Pocztówka przedstawiająca kościół w Zagórzycy z 1922 rok.

W czasie Wendów następujących po wycofaniu się Germanów, znajdował się w miejscowości wał obronny, jedno z licznych sztucznych wzniesień w okolicach Słupska¹. Obecnie na tym najwyższym punkcie wioski stoi kościół rzymsko- katolicki pod wezwaniem świętego Józefa.

Według przypuszczeń powstanie pierwszego kościoła w Zagórzycy datuje się na 1284 rok. Odnośnie tej daty źródła wskazują, iż w miejscowości Sageritz (dziś Zagórzycza) i Freist (dziś Wrzeście) istniał kościół, w którym głoszone kazania w języku niemieckim². Była to prosta konstrukcja drewnianego kościółka powstała prawdopodobnie na bazie pogańskiej świątyni.

Z chwilą objęcia przez księcia Bogusława X w 1478 Pomorza Zachodniego natrafiamy na coraz częstsze wzmianki o kościele w

¹ K. H. Pagel, *Der Landkreis Stolp in Pommern*, Lübeck 1989, s. 839.

² Beilage Ostpommersche Heimat, Zeitung für Ostpommern, Nr 19, 1932.

Zagórzycy. Było to powodem konfliktu księcia z swoją matką księżną Zofią. W wyniku ugody z 13 listopada 1485 roku Zofia otrzymała od syna lenno kościelne na Starym Mieści i lenno kościelne we wsi Zagórzycy wraz z posiadłością w Sławnie, daniną z wsi Zagórzycy, Bruskowo Wielkie i Bukowo³.

Księżna Zofia została pierwszą patronką i fundatorką kościoła w Zagórzycy, który w 1492 roku nosił nazwę z języka łacińskiego *ecclesia ville Sagertze*⁴, czyli kościół wsi Zagórzycy.

Pierwszymi wzmiankowanymi z 1485 roku duchownymi kościoła w Zagórzycy byli dwaj kapłani: Andreas Clemantis i Gottfried Beneke⁵. Na ten czas przypada na tych terenach okres wielkiej wizytacji kościelnej, który miał miejsce w latach 1490- 1493⁶.

Wiek XV i XVI to okres wielkiego kryzysu kościoła. Przemiany zapoczątkowana przez Marcina Lutra w wyniku postanowień z 1534 roku z Trzebiatowa zaczęły obowiązywać w Zagórzycy.

Wizytacja kościelna z 1535 roku była pierwszą wizytacją kościoła ewangelickiego na tych terenach. Wiązała się z synodem w Słupsku, który obejmował 32 parafie w 3 okręgach⁷.

Na rok XVII wiek datuje się powstanie najcenniejszych eksponatów wyposażenia wnętrza z kościoła w Zagórzycy.

Z 1603 roku pochodził kielich mszalny. Był on wykonany z połączanego srebra. Na stopce kielicha o podstawie sześciokąta znajdowały się zdobione pięknymi ornamentami sceny z ukrzyżowania⁸. Ten drogocenny unikat zaginął w 1945 roku. Jest kilka hipotez odnośnie jego zaginięcia. Mówi się, że kielich ukryli uwczęśni mieszkańcy

³ T. Kantzow, *Pomerania Kronika Pomorska z XVI w.*, T. II, s. 62.

⁴ K. H. Pagel, *Der Landkreis Stolp in Pommern*, Lübeck 1989, s. 840.

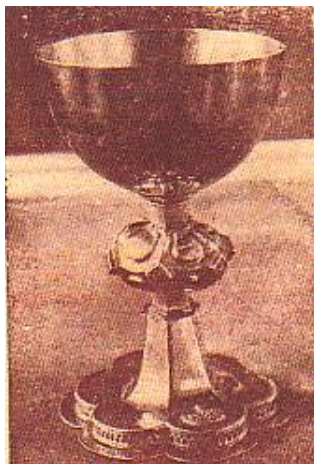
⁵ H. Heyden, *Neue Aufsätze Zur Kirchengeschichte Pommerns*, Köln, 1965, s. 197.

⁶ K. F. Wenzlaff, *Gemeinde Sageritz Landreis Stolp - Berichte und Sammlungen*, Hademarschen 1999, s. 186.

⁷ H. Heyden, *Neue Aufsätze Zur Kirchengeschichte Pommerns*, Köln, 1965, s. 199.

⁸ *Die Sageritzer Kirche*, *Zeitung Pommersche Heimat*, Nr 17, 1931.

miejsowości w wyniku przesiedlania, bądź że został skradziony po wtargnięciu na te tereny w 1945 roku armii rosyjskiej.

Fot. 10, Kielich mszalny z 1603 roku, 1931 rok.

W tym okresie zostały zamontowane dzwony kościelne. Były to 3 dzwony. Dwa z nich były bez napisów i prawdopodobnie średniowieczne, natomiast na trzecim znajdował się napis „Christian Tim Anno 1661”⁹. Jeden z nich został przetopiony podczas I wojny światowej.

Innym cennym eksponatem będącym do dzisiaj na stanie kościoła w Zagórzycy jest misa chrzcielna z cynku powstała w 1681 roku. Opis tego przedmiotu umieszczony jest w kolejnym rozdziale.

Fot. 11, Misa chrzcielna z 1681 roku, 2008 rok.

⁹ K. H. Pagel, Der Landkreis Stolp in Pommern, Lübeck 1989, s. 841.

Kilka lat później powstały pierwsze rejestry kościelne kościoła ewangelickiego w Zagórzycy. Wiemy, że pierwsze rejestry były prowadzone od:

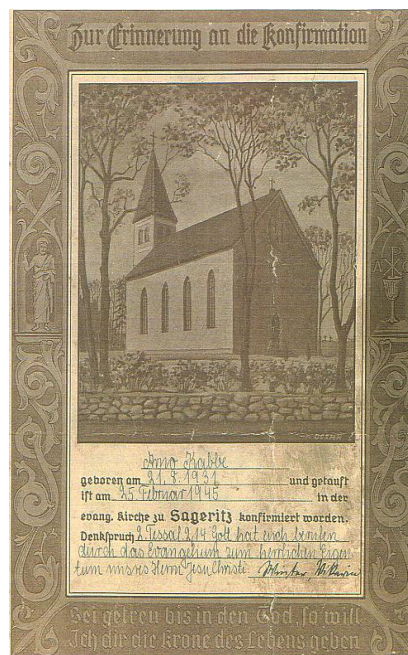
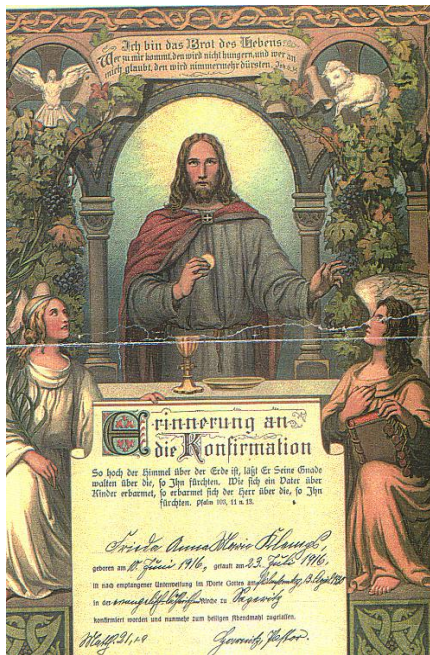
- urodzenia- 1690 roku
- zgony- 1764 roku
- śluby- 1794¹⁰

Do dzisiejszych czasów jednak nie zachowały się żadne z tych dokumentów. Wszystkie księgi z kościoła w Zagórzycy podobnie jak z okolicznych kościołów w Łupawie, Kobylnicy, świętego Ottona i świętej Rodziny w Słupsku zaginęły, zostały zniszczone¹¹. W przypadku zaginięcia dokumentów kościelnych w Zagórzycy można postawić hipotezę, że zostały zniszczone przez wojsko sowieckie w 1945 roku, bądź nowo osiadłych na tych terenach polskich osadników. Wydawać się może bardziej prawdopodobna druga hipoteza. Wynika to z tego, iż budynek plebani gdzie były przechowywane do 1945 roku dokumenty kościelne, po wojnie do roku 1947 stanowił siedzibę Gminy Zagórzycy¹². A jak wiadomo w tym okresie władza nie była przychylna kościołowi jak i tradycji i kulturze niemieckiej. Jedynymi dokumentami poświadczającymi o sprawowaniu sakramentów i posług pozostały osobiste pamiątki i akty wtajemniczania w życie chrześcijańskie osób, które ich dostały w miejscowym kościele.

¹⁰ Ibidem, s. 843.

¹¹ L. Bończa- Bystrzycki, Źródła archiwalne do dziejów Kościoła w XIX wieku na obecnych terenach diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, [W] Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie, R. 01, 1992 s. 123.

¹² AUG Damnica, kronika Urzędu Gminy w Damnicy, s. 7.

Fot. 12, Pamiątka sakramentów mieszkańców z kościoła w Zagórzycy z 1916 roku oraz z roku 1945.

W 1710 roku podczas synodu słupskiego natrafiamy na wzmiankę dotyczącą przynależności kościelnej parafii w Zagórzycy. Synod stwierdza, że do dystryktu niemieckiego należy kościół główny miasta Słupsk i 15 dalszych parafii w tym parafia w Zagórzycy. Do parafii w Zagórzycy w tym okresie, której proboszczem był Michel Geers należały miejscowość: Damerow (Dąbrowa), Mahnwitz (Mianowice), Deutsch Karstniz (Karżniczka)¹³.

Według listu Paula Loll do Zagórzyczan, człowieka który fascynował się historią kościoła w Zagórzycy dowiadujemy się, że około 1820 roku spłonął w miejscowości drewniany kościół. Przyczyną spalenia było uderzenie pioruna podczas strasznej burzy jaka przeszła nad miejscowością¹⁴

W latach 1830-1844 został budowany dzisiejszy kościół „ze skał” (po części z kamienia wykorzystanego wcześniej do budowy zamku

¹³ K. F. Wenzlaff, Gemeinde Sageritz Landreis Stolp - Berichte und Sammlungen, Hademarschen 1999, s. 186

¹⁴ P. Loll, Handschriftlicher Aufsatz „Erinnerung aus Sageritz Krs. Stolp“, Dortmund, 1960

warownego). Była to kościelna nawa bez wieży. Dopiero 70 lat później, w 1903 r. dobudowano wieżę kościelną¹⁵.

Fot. 13. Pierwotna wersja kościoła ukończonego w 1844 rok, na zdjęciu brak wieży kościelnej dobudowanej w 1903 roku.

Synod powiatowy z 1870 roku stwierdzał, że parafia w Zagórzycy wraz z 18 innymi należała do dystryktu Słupsk- Stare Miasto. Wtedy do parafii w należały miejscowości: Ludwigslust (Sąborze), Neu- Damerow (Nowa Dąbrowa), Vilgelow (Wielogłowy), Papritzfelde (Paprzyce)¹⁶.

W 1936 roku parafia w Zagórzycy liczyła 1980 wiernych z 7 miejscowości: Sageritz- 499 wiernych, Alt- Damerow- 385 wiernych, Karstniz- 291 wiernych, Ludwigslust- 172 wiernych, Papritzfelde- 95 wiernych, Manhwitz- 232 wiernych, Neu- Damerow- 175 wiernych¹⁷.

Według Karla Pagla w 1940 roku kościół w Zagórzycy obsługiwał 2000 wiernych wyznania ewangelickiego. Wymienia on wyżej wymienione miejscowości wraz z miejscowością Vilgelow jako

¹⁵ K. H. Pagel, Der Landkreis Stolp in Pommern, Lübeck 1989, s. 840

¹⁶ Ibidem s. 844

¹⁷ K. F. Wenzlaff, Gemeinde Sageritz Landreis Stolp - Berichte und Sammlungen, Hademarschen 1999, s. 190

przynależne do parafii. Ciekawostką jest to, że w tym okresie w Sageritz była jedna osoba wyznania katolickiego¹⁸.

Od 24. 07. 1590 roku do 1928 roku wiemy o istnieniu 16 duchownych pełniących obowiązki duszpasterskie w parafii Zagórzycy.

Fot. 14. Plebania parafii Zagórzycy, 1936 rok

Tabela nr 1

Liczba pastorów z parafii w Zagórzycy w latach 1590 – 1928.

Pastor	Okres, rok
Johann Driese	1590
Michael Grote	x
Peter Vanselow	1613-1645
Daniel Beelhawer	1653
Martin Mischins	1662
Michael Müller	x

¹⁸ K. H. Pagel, Der Landkreis Stolp in Pommern, Lübeck 1989, s. 844

Michael Geerß	1710- 1725
Christian Benschow	1725
Johann Christian Hahn	1739- 1764
Christoph Friedrich Caslow	1764- 1783
Johann Benjamin Fridrich Platz	1783- 1809
Johann Heinrich Völker	1809- 1820
Johann Gottlob Jannasch	1820- 1832
Gottlieb Karl Eduard Hill	1834- 1865
Cyrenius Friedrich Theodor Balfanz	1886- 1928

Źródło: Ernst Müller, Die evangelischen Geistlichen Pommerns von der Reformation bis zur Gegenwart, Stettin, 1912, t. 2, s. 509.

Jak wynika z tabeli o pierwszych pastorach nie posiadamy zbyt wielu informacji. Poza personaliami i pojedynczymi datami z życia nie wiemy nic o osobowościach zagórzyckiego kościoła. Dopiero od połowy XVIII wieku pojawiają się bardziej szczegółowe informacje odnośnie posługi w parafii.

Karl- Heinz Pagel w swojej książce „Der Landkreis Stolp in Pommern” wymienia pastorów z okresu pierwszej wojny światowej, okresu międzywojennego i drugiej wojny światowej. Wśród czterech posługujących na uwagę zasługuje osoba kobiety, wikariusza Annemarie Winter. Była to jedyna kobieta związana z kościołem, a jej posługa przypadała na okres drugiej wojny światowej. W 1945 roku została zesłana przez sowietów na Ural gdzie 7 września 1945 roku zmarła¹⁹.

¹⁹Annemarie Winter- unser Fräulein Pastor, Pommersche Heimat, Nr. 45, 1996.

Fot.15 Annemarie Winter, wikariuszka z parafii Zagórzycy w latach 27.04.1942-09.03.1944,

Tabela nr 2

Liczba pastorów parafii Zagórzycy w latach 1886 – 1945.

Pastor	Okres, rok
Paul Gerhard Kühn	1886- 1928
Carl Wilhelm Harnitz	1928- 1933
Walter Borchard	1934- 1941
Vikarin Annemarie Winter	1943- 1945

Źródło: K. H. Pagel, *Der Landkreis Stolp in Pommern*, Lübeck 1989.

Podsumowując materiały można stwierdzić, iż kościół w Zagórzycy był znanym na Pomorzu zabytkiem. Pisano o nim dużo w regionalnej prasie, skupiał uwagę wielu ludzi. Zawsze był on najważniejszym miejscem dla mieszkańców przedwojennej Zagórzycy. To w tym świętym

miejscu spotykali się wszyscy by uczestniczyć w darach zbawiennej łaski Bożej objawionej w Jezusie Chrystusie.

Podobnie jak my dzisiaj ludność przez setki lat spotykała się tu na nabożeństwach, otrzymywała sakramenty chrztu, Eucharystii. Do dzisiejszych czasów widać troskę i pamięć tych, którzy z pokolenia na pokolenie tworzyli wspólnotę parafii w Zagórzycy. Pomimo barier, zaszłości historycznych kościołów w Zagórzycy zawsze jednoczył chrześcijan. Wyrazem tego jest piękny kamień z marmurową tablicą o charakterze ekumenicznym upamiętniający tych, którzy przez setki lat tworzyli wspólnotę parafii w Zagórzycy. Widnieją na nim napisy w trzech językach: niemieckim, polskim i angielskim o następującej treści: „ Tu spoczywają nasi przodkowie od 1485 do 1948 Gminy parafii Zagórzycy: Stara Dąbrowa, Karżniczka, Sąborze, Mianowice, Nowa Dąbrowa, Paprzyce i Zagórzycy. Zachowajmy ich w pamięci”.

Fot. 16, Tablica upamiętniająca zmarłych z terenów parafii Zagórzycy, 2008 rok